

משנה יומא פרק שמיני

משנה ח

חטאת ואשם ודאי מכפרין
מיתה ויום הכפורים מכפרין עם התשובה
תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה
ועל החמורות הוא תולה עד שיבא יום הכפורים ויכפר:

משנה ט

האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב
אין מספיקין בידו לעשות תשובה
אחטא ויום הכפורים מכפר
אין יום הכפורים מכפר
עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר
עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה חברו
את זו דרש רבי אלעזר בן עזריה (ויקרא ט"ז) מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו
עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את
חברו
אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרין מי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר (יחזקאל
ל"ו) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר (ירמיה י"ד) מקוה ישראל ה' מה מקוה מטהר את הטמאים אף
הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל:

משנה מסכת שבועות פרק א משנה ו

ועל זדון טומאת מקדש וקדשיו שעיר הנעשה בפנים ויום הכפורים מכפרין ועל שאר עבירות שבתורה הקלות
והחמורות הזדונות והשגגות הודע ולא הודע עשה ולא תעשה כריתות ומיתות בית דין שעיר המשתלח מכפר:

משנה מסכת כריתות פרק ו משנה ד

חייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהן יום הכפורים חייבין להביא לאחר יום הכפורים חייבי אשמות תלוין
פטורים מי שבא על ידו ספק עברה ביום הכפורים אפילו עם חשכה פטור שכל היום מכפר:

תוספתא כיפורים פרק ד

הלכה ה

חטאת ואשם ודיי מכפרין על מה שכת' להם
מיתה ויום הכפורים מכפרין עם התשובה
תשובה מכפרת על עבירות קלות - על עשה ועל לא תעשה חוץ מלא תשא,
ואילו הן עבירות חמורות? כריתות ומיתות בית דין ולא תשא עמהן
ר' יהודה אומ':
כל שהו מלא תשא ולמטה תשובה מכפרת,
וכל שהוא מלא תשא ולמעלה ולא תשא עמהן תשובה תולה ויום הכפורים מכפר

הלכה ו

ר' ישמעאל אומ':

ארבעה חלוקי כפרה הן -

עבר על מצות עשה ועשה תשובה אין זז ממקומו עד שמוחלין לו שנ' שובו בנים שובבים ארפא משובתם
הלכה ז

עבר על מצות לא תעשה ועשה תשוב' תשובה תולה ויום הכפורים מכפר שנ' כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'
הלכה ח

עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין שבשאר ימות השנה ממרקין שנ' ופקדתי בשבט פשעם וגו'
אבל מי שנתחלל בו שם שמים מזיד ועשה תשובה, אין בה לא בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר אלא תשובה ויום הכפורים מכפרין שלישי וייסורין מכפרין שלישי ומיתה ממרקת עם הייסורין ועל זה נאמ' אם יכופר העון הזה וגו' מלמד שיום מיתה ממרק הלכה ט
חטאת ואשם ומיתה ויום הכפורים כולן אין מכפרין אלא עם התשובה שנ' אך בעשור וגו' אם שב מתכפר לו ואם לאו אין מתכפר לו
ר' לעזר אומ' 'ונקה' מנקה הוא לשבים ואין מנקה לשאין שבים
ר' יהודה או' מיתה ויום הכפורים מכפרין עם התשובה תשובה מכפרת עם המיתה ויום המיתה הרי הוא כתשובה
הלכה י'
כל המזכה את הרבים אין מספיקין בידו לעבר עבירה שלא יהו תלמידיו נוחלין את העולם והוא יורד לשאול שנ' כי לא תעזב נפשי לשאול וגו'
הלכה יא
וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה שלא יהו תלמידיו יורדין לשאול והוא נוחל את העולם שנ' אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס לא יתמכו בו
הלכה יב
מגלגלין זכות על ידי זכיי לעמוד הימנו פרשיות של זכות הראויות לעמוד הימנו וחובה על ידי חייב לעמוד ממנו פרשיות של חובה הראויות לעמוד הימנו
מפרסמין את החניפין מפני חילול השם שנ' ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ונתתי מכשול לפניו הוא ימות לפרסמו
הלכה יג
ר' יוסה אומ' חוטא אדם פעמים ושלש מוחלין לו ארבע אין מוחלין לו שנ' נושא עון ופשע וחטאה ונקה עד כאן מנקה מיכן ואילך אין מנקה שנא' כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל וגו' ואו' הן כל אלה יפעל אל פעמים ושלש עם גבר ואו' הוקר רגלך מבית רעך וגו'

מכילתא יתרו עמ' 227 כ"י אוקספורד

וכן הוא או' כי לא ינקה יי אי איפשר [??לאמר?] לא ינקה <עמ' 228 בהור'> שכבר נא' ונקה ואי איפשר לומר ונקה שכבר נא' לא ינקה הא אמור מעתה מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאין שבים
מפני ארבעה דברים הלך ר' מתיה בן חרש ללדוקיא
א' לו ר' שמעתה ארבעה חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש?
אמ' לו:
כת' אחד אומ' שובו בנים שובבים וגו' הא למדנו שהתשובה מכפרת
וכת' אחד או' כי ביום הזה יכפר עליכם הא למדנו שיום הכיפורים מכפר
וכת' אחד או' אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו הא למדנו שהמיתה מכפרת
וכת' אחד או' ופקדתי בשבט פשעם וגו' הא למדנו שייסורין מכפרים,
כיצד יתקיימו ארבעה כתובין?
העובר על מצות עשה ועשה תשובה אינו זז ממקומו עד שמוחלין לו על זה נאמ' שובו בנים שובבים
והעובר על מצות לא תעשה ועשה תשובה אין כח בתשובה לכפר אלא על התשובה תולה ויום הכיפורים מכפר על זה נא' כי ביום הזה יכפר עליכם
המיזיד (כ) על כריתות והעובר על מיתת בי' די' ועשה תשובה אין כח בתשובה לתלות ולא ביום הכיפורים
לכפר אלא התשובה ויום הכיפורים מכפרין מחצה וייסורין מכפרין מחצה על זה נאמ' ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם
מי שנתחלל בו שם שמים ועשה תשובה אין כח בתשובה לתלות ולא ביום הכיפורים מכפר ולא בייסורין למרק אלא התשובה ויום הכיפורים תולין ויום מיתה ממרק עם הייסורין על זה נאמ' אם יכופר העון הזה וגו' וכן הוא או' אם יתכפר עון בית עלי בזבח וגו' בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל ביום המיתה מתכפר

ר' או' שומע אני שלא יכפר יום מיתה?
כשהוא או' בפתחי את קברותיכם וג' הא למדנו שיום מיתה מכפר <עמ' 229 בהור'>
ר' או':

כל שהוא מלא תשא ולמעלן תשובה מכפרת
מלא תשא ולמטן ולא תשא עמהן התשובה תולה ויום הכיפורים מכפר
ואיזהו מלא תשא ולמעלן? עשה ולא תעשה חוץ מלא תשא
מלא תשא ולמטן? דברים שחייבין עליהן מיתות בית דין מיתה בידי אדם כרת בידי שמים ומלקות ארבעים
חטאות ואשמות ולא תשא עמהן

ספרא אחרי מות

"כי בזה יכפר עליכם" בקרבנות,
ומנין אע"פ שאין קורבנות ואין שער, היום מכפר?
ת"ל "כי ביום הזה יכפר עליכם וג'
עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, שבינו לבין חבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו.
(ב) את זו דרש ר' אלעזר בן עזריה "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", דברים שבינך לבין המקום מוחלין לך,
דברים שבינך לבין חבירך אין מוחלין לך עד שתפייס את חבירך

ספרא אמור

"מקרא קודש כי כיפורים הוא ועניתם את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו כי כפורים הוא"
שיכול אין לי יום הכיפורים מכפר אילא אם כן עשאו מקרא קודש, וניתענה ולא עשה בו מלאכה,
מנ' אף על פי שלא עשאו מקרא קודש ולא ניתענה בו ועשה מלאכה, היום מכפר
ת"ל "כי יום כפורים הוא",
שיכול אין לי יום כיפורים מכפר אילא עם הקורבנות ועם השער, מניין אף על פי שאין קורבנו' ואין שער, היום
מכפר?
תלמוד לומר "כי יום כפורים הוא",
יכול יכפר על השבים ועל שאינן שבים,
ודין הוא, חטאת ואשם מכפרים, ויום הכיפורים מכפר, מה חטאת ואשם אינן מכפרין אילא על השבים, אף יום
הכפורים לא יכפר אילא על השבים.
(ב) לא אם אמרתה בחטאת ובאשם שאינן מכפרין על הזדון כשגגה, תאמר ביום הכיפורים שהוא מכפר על
הזדון כשגגה, הואיל והוא מכפר על הזדון כשגגה יכפר על השבים ועל שאינן שבים,
תלמוד לומר "אך", הא אינו מכפר אלא על השבים.

ספרא קדושים פרשה י

(יד) והכרתי אותו מה תלמוד לומר לפי שנאמר ובמשפחתו יכול תהא משפחתו בהכרת תלמוד לומר אותו,
אותו בהכרת ואין משפחתו בהכרת, אלא בייסורים.

תלמוד בבלי מסכת יומא דף פה עמוד ב

מתני' חטאת ואשם ודאי מכפרין וכו':
חטאת ואשם (..) {ו}דאי הוא דמכפרי אשם תלוי לא מכפר והא כתיבא ביה כפרה
הכי קאמ'
חטאת ואשם ודאי מכפרין כפרה גמורה
אשם תלוי לא מכפר כפרה גמורה דלכי מתרע ליה בעי איתויי קרבן
אי נמי חטאת ואשם ודאי אין אחר מכפר כפרתו אשם תלוי אחר מכפר כפרתו
כדתניא חייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהן יום הכפורים חייבין וחייבי אשמות תלויין פטורין:

מיתה ויום הכפורים מכפרין עם התשובה
יום הכפורים טעמא דאיכא תשובה אין הא ליכא תשובה לא
נימא מתניתין דלא כרבי
דתניא רבי או' כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכפורים מכפר חוץ מפורק עול
ומגלה פנים בתורה ומפר ברית בשר שאם עשה תשובה יום הכפורים מכפר ואם לאו אין יום הכפורים מכפר
אפלו תימא רבי תשובה בעיא יום הכפורים יום הכפורים לא בעי תשובה
כדקתני סופה תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ולא תעשה וחמורות היא תולה עד שיבא יום הכפורים
ויכפר:

תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ולא תעשה
השתא על לא תעשה מכפרא על עשה מיבעיא
אמ' רב יהודה על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה
על לא תעשה שניתק לעשה אין על לא תעשה גמור לא:
תא שמע

אלו הן קלות עשה ולא תעשה חוץ מלא תשא
לא תשא וכל דכותה
חמורות כריתות ומיתות בית דין ולא תשא עמהן
לא תשא וכל דכותה:

תא שמע
ר' יהודה או' כל שהוא מלא תשא ולמטה תשובה מכפרת מלא תשא ולמעלה תשובה תולה ויום הכפורים מכפר
לא תשא וכל דכותה:

תא שמע
לפי שנ' בחורב תשובה ונקה יכול אף לא תשא תלמוד לומר לא ינקה
אי לא ינקה יכול אף שאר חייבי לזין תלמוד לומר שמו על שמו הוא דאין מנקה אבל מנקה הוא על שאר חייבי
לזין:

תנאי היא
דתניא
על מה תשובה מכפרת על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה
ועל מה היא תולה ויום הכפורים מכפר על כריתות ומיתות בית דין ועל לא תעשה גמור:

אמ' מר
לפי שנ' תשובה ונקה מאי היא
דתניא
ר' אלעזר או' אי אפשר לומר ונקה שכבר נאמר לא ינקה ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר ונקה
הא כיצד מנקה הוא לשבין ואינו מנקה לשאינן שבין:

שאל ר' מתיא בן חרש את ר' אלעזר בן עזריה ברומי שמעתה ארבעה חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש
אמ' לו שלשה הן ותשובה עם כל אחד ואחד
עבר על מצות עשה ועשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו שנ' שובו בני ישראל ארפא משובותיכם
עבר על מצות לא תעשה ועשה תשובה תולה ויום הכפורים מכפר שנ' כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם
מכל חטאתיכם לפני יי' תטהרו
עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה תולה ויום הכפורים מכפר וייסורין ממרקין שנ' ופקדתי
בשבט פשעם ובנגעים עונם
אבל מי שיש חילול השם בדבריו אין כח לא בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא בייסורין למרק אלא
כולן תולין ומיתה ממרקת שנא' ונגלה באזני יי' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון אמר יי' צ-באות:
היכי דמי מי שיש חילול השם בדבריו
אמ' רב כגון אנא דאי שקילנא בישראל מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר ולא אמרן אלא באתרא דלא תבעי אבל
באתרא דתבעי לית לן בה:

אמ' רבינא ומתא מחסיה אתרא דתבעי הוא:

אב"י כי הוה שקיל בישרא מתרי שותפי יהיב ליה זוזא למר וזוזא למר ובתר הכי מקריב להו לגבי הדדי ועביד חושבנא בהדיהו:

ר' יוחנן אמ' כגון אנא דאי מסגינא ארבע אמות בלא תפלין:

יצחק דבי ר' אמי אמ' כל שחביריו בושין מחמת שמועתו:

היכי דמי אמ' רב נחמן בר יצחק שרא ליה מריה לפלניא:

אב"י אמ' כדתניא ואהבת את יי א-להיך שיהא שם שמים מתאהב על ידך שכל מי שקרא ושנה ושימש תלמידי חכמים ויודע משאו ומתנו בשוק ודיבורו בנחת עם כל אדם מה הבריות אומרות עליו אשרי פלוני שלמד תורה אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה אוי להן לאותן אנשים שלא למדו תורה פלני שלמד תורה כמה נאין דרכיו כמה מתוקנין מעשיו עליו הכתוב או' ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר אבל מי שקרא ושנה ושימש תלמידי חכמים ואינו יודע משאו ומתנו בשוק ואין דיבורו בנחת עם כל אדם מה הבריות אומרות עליו אוי לו לפלוני שלמד תורה אוי לו לאביו שלמדו תורה אוי לו לרבו שלמדו תורה אשריהן לאותן אנשים שלא למדו תורה פלני שלמד תורה כמה מכוערין דרכיו כמה מקולקלין מעשיו ועליו הכתוב או' עם יי אלה ומארצו יצאו:

ירושלמי יומא ח ט

ל דלא כר' {הלי' ח'}. שאל ר' מתיה בן חרש את ר' אלעזר בן עזריה
א בישיבה. אמ' (אמ' ¹) לו. שמעת ארבעה חלוקי כפרה שהיה ר'
ו ישמעאל דורש. אמ' לו. שלשה הם חוץ מן התשובה. כת' אחד או'
א "שובו בנים שובבים". וכת' אחר או' "כי ביום הזה יכפר עליכם".
ו וכת' אחר או' "ופקדתי בשבט פשעם" וגו'. וכת' אחר או' "אם
יכופר העון הזה לכם עד תמותון". הא כיצד. עבר על מצות עשה
ז ושב מיד. אינו זו ממקומו | עד שימחול לו. עליו הכת' או' "שובו
בנים שובבים". העובר על מצוה בלא תעשה ושב מיד. התשובה
א' תולה ויום הכיפור' מכפר. עליו הכת' או' "כי ביום הזה יכפר
עליכם". העובר על כריתות ומיתות בית דין במזיד התשובה ויום
הכיפורים מכפרין מחצה. והייסורין בשאר ימות השנה מכפרין
מחצה. עליו הכת' או' "ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם".
ז אבל מי שנתחלל בו שם שמים אין כח לא בתשובה לתלות ולא
א' ביום הכיפורים לכפר ולא בייסורין למרק. אלא תשובה ויום
ה כיפורים מכפרין שלישי. והייסורין מכפרין שלישי. והמיתה
ז ממרקת בייסורין. עליו הכת' או' "אם יכופר העון הזה לכם עד
א' תמותון". הא למדנו שהמיתה ממרקת. אמ' ר' יוחנן. זו דברי ר'
ז לעזר בן עזריה ור' ישמעאל ור' עקיבה. אבל דברי חכמי. שעיר
ז המשתלח מכפר. אם אין שעיר. היום מכפר. כיצד הוא מכפר. ר'
א' זעורה אמ'. כל שהוא. ר' חנניה או'. בסוף. מה מפקא מביניהון.
ז מת. מרד. על דעת' דר' זעורה כבר כיפר. על דעת' דר' חנניה לא
ל כיפר. אמ' ר' זעורה. מתניתא מסייעא לר' חנניה. חומר בשעיר
א' (מ)ת[ה] שאין ביום הכיפורים. וביום הכיפורים מה שאין בשעיר.
ז שיום הכיפורים מכפר בלא שעיר. והשעיר אינו מכפר אלא ביום
ז הכיפור'. חומר בשעיר. שהשעיר מכפר מיד. ויום הכיפורים מכפר
ז משתחשך. אמ' ר' חונה. איתתבת קומי ר' ירמיה ואמ'. תיפתר
ז שהיה בדעתן להביא שעיר אחר ולא הביאו. ר' יוסי ביר' בון בעי.
א' ואין הקב"ה רואה את הנולד ויכפר מיד.

מה י

האם יום כיפור מכפר ללא תשובה?

ספרא אמור

"מקרא קודש כי כיפורים הוא ועניתם את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו כי כפורים הוא" שיכול אין לי יום הכיפורים מכפר אילא אם כן עשאו מקרא קודש, וניתענה ולא עשה בו מלאכה, מנ' אף על פי שלא עשאו מקרא קודש ולא ניתענה בו ועשה מלאכה, היום מכפר ת"ל "כי יום כפורים הוא", שיכול אין לי יום כיפורים מכפר אילא עם הקורבנות ועם השעיר, מניין אף על פי שאין קורבנו' ואין שעיר, היום מכפר? תלמוד לומר "כי יום כפורים הוא", יכול יכפר על השבים ועל שאינן שבים, ודין הוא, חטאת ואשם מכפרים, ויום הכיפורים מכפר, מה חטאת ואשם אינן מכפרין אילא על השבים, אף יום הכפורים לא יכפר אילא על השבים. (ב) לא אם אמרתה בחטאת ובאשם שאינן מכפרין על הזדון כשגגה, תאמר ביום הכיפורים שהוא מכפר על הזדון כשגגה, הואיל והוא מכפר על הזדון כשגגה יכפר על השבים ועל שאינן שבים, תלמוד לומר "אך", **הא אינו מכפר אלא על השבים.**

משנה יומא פרק שמיני

משנה ח

מיתה ויום הכפורים מכפרין **עם התשובה**
תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה
ועל החמורות הוא תולה עד שיבא יום הכפורים ויכפר:

תוספתא יומא ד ט

הלכה ט

חטאת ואשם ומיתה **יום הכפורים כולן אין מכפרין אלא עם התשובה** שני' אך בעשור וגו' **אם שב מתכפר לו ואם לאו אין מתכפר לו**
ר' לעזר אומ' 'ונקה' מנקה הוא לשבים ואין מנקה לשאין שבים
ר' יהודה או' מיתה ויום הכפורים מכפרין עם התשובה תשובה מכפרת עם המיתה ויום המיתה הרי הוא כתשובה

תוספות ישנים יומא פה, ב

תשובה בעיא יום הכפורים יום הכפורים לא בעי תשובה.
ואם תאמר הכא משמע דיום הכפורים עיקר ואפילו הכי קאמר עם תשובה וקשה מכאן על מה שרגיל רבינו יעקב לומר דתלמוד תורה טפל לגבי דרך ארץ מדקתני (באבות פ"ב מ"ב) יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ אלמא דרך ארץ עיקר כדדייקינן ביבמות פרק החולץ (דף לח ב) גבי שומרת יבם שנפלו לה נכסים דירשי האב עיקר ומיירי בנכסי מלוג מדקתני יחלקו יורשי בעל עם יורשי האב אלמא יורשי האב עיקר ואילו הכא קאמר עם התשובה אף על פי שאינה עיקר א] י"ל דהכי קאמר עם התשובה שעשה כבר צריך יוה"כ ואינו בא לומר שצריך שניהם אי נמי משום מיתה דבהדיא תנא עם התשובה דתשובה עיקר גבי מיתה **ועוד יש לומר דלרבי נמי צריך תשובה לכפרה גמורה אף על גב דמהני יום הכפורים למעט מכרת מ"מ כפרה גמורה בלא תשובה ליכא דאל"כ למה חרב הבית בשביל עונותינו כיון שיום הכפורים מכפר חוץ מג' דברים דפורק עול וכו'**

...

תלמוד בבלי מסכת שבועות דף יב עמוד ב

האי עשה ה"ד?

אי דלא עבד תשובה, +משלי כ"א+ זבח רשעים תועבה!

אי דעבד תשובה, כל יומא נמי! דתניא: עבר על מצות עשה ועשה תשובה, לא זז משם עד שמוחלין לו!

אמר רבי זירא: (יג עמוד א) **בעומד במרדו**, ורבי היא;

דתניא, רבי אומר: על כל עבירות שבתורה, בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה - יום הכפורים מכפר, חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה ומפר ברית בבשר, שאם עשה תשובה - יום הכפורים מכפר, ואם לאו - אין יום הכפורים מכפר...

כריתות ז, א

וניתני נמי: חוץ ממי שעבר עליו יום הכיפורים, שאין מביא אשם תלוי!

אמר ר"ל: כי קתני - היכא דאיתיה לחטאת ורחמנא פטריה, עבר עליו יום הכיפורים ליתיה לחטאת, דקא כפר ליה.

ר' יוחנן אמר: במבעט, דקאמר אין יום הכפורים מכפר, דאי הדר ביה בתר יום הכיפורים, בעי לאיתויי אשם תלוי. ור"ל סבר: מבעט נמי מכפר עליה יום הכיפורים.

ובפולגתא: האומר לא יתכפר לי חטאתי - אביי אמר: אינה מכפרת, רבא אמר: מכפרת.

היכא דאמר לא תיקרב - דכולי עלמא לא פליגי דלא מכפרת, דכתיב: יקריב אותו לרצונו, כי פליגי - דאמר תיקרב ולא תכפר, אביי אמר: אין מכפרת, דהא אמר לא תכפר; רבא אמר: מכפרת, כיון דאמר תיקרב, כפרה ממילא אתי.

והדר ביה רבא, כדתניא: יכול יהא יום הכיפורים מכפר על שבין ועל שאין שבין? ודין הוא, ומה חטאת ואשם מכפרין ויה"כ מכפר, מה חטאת ואשם אין מכפרין אלא על השבין, אף יה"כ אין מכפר אלא על השבין! לא, אם אמרת בחטאת ואשם - שאין מכפרין על המזיד כשוגג, תאמר ביה"כ - שמכפר על המזיד כשוגג? והואיל ומכפר על המזיד כשוגג, מכפר על שבין ועל שאין שבין? ת"ל: אך, חלק;

מאי שבין ושאין שבין? אלימא שבין - שוגג, לא שבין - מזיד, הא קתני: לא, אם אמרת בחטאת ואשם כו'! אלא כי הא דעולא א"ר יוחנן: אכל חלב והפריש קרבן, והמיר דתו וחזר בו - הואיל ונדחה ידחה, נהי דאידיחי קרבן, גברא בר כפרה הוא!

אלא, שבין - דאמר יכפר עלי חטאתי, שאין שבין - דאמר לא תכפר עלי חטאתי, ש"מ.

ורמינהי: יכול לא יהא יום הכפורים מכפר אלא על שנתענה בו ולא עשה בו מלאכה וקראו מקרא קודש, לא נתענה בו ועשה בו מלאכה ולא קראו מקרא קודש יכול לא יהא יום כיפורים מכפר? ת"ל: יה"כ הוא, מ"מ; ותרוייהו סתם סיפרא הוא, קשיין אהדדי!

אמר אביי, לא קשיא: הא רבי אליבא דרבי יהודה, הא רבי אליבא דידיה;

דתניא רבי אומר: כל עבירות שבתורה, בין עשה תשובה ובין לא עשה תשובה - יה"כ מכפר, חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה ומפר ברית בשר, שאם עשה תשובה - יה"כ מכפר, ואם לאו - אין יה"כ מכפר. רבא אמר: הא והא רבי אליבא דנפשיה, ומודה רבי בעבירות דיה"כ גופיה דלא מכפר. דאי לא תימא הכי, כרת דיה"כ, לרבי, כיון דבכל שעתא ושעתא מכפר, היכי משכחת לה? ומאי קושיא? דילמא דעבד עבידתא כולי ליליא ובהדי עמוד השחר מית, דלא הוה יממא דלכפר ליה.

תינח כרת דליליא, כרת דיממא היכי משכחת לה?

ומאי קושיא? דילמא בהדי דקאכל נהמא חנקתיה אומצא [ומית], דלא הוה ליה שהות ביממא דלכפר ליה; אי נמי, דעבד עבידתיה סמוך לשקיעת החמה; אי נמי, בהדי דעביד עבידתיה פסקיה מרא לשקיה ומית, דלא הוה ליה שהות ביממא דלכפר ליה.

הלב. ר' או'. על כל עבירות שבתורה יום הכיפורים מכפר חוץ
מפורק עול ומיפר ברית ומגלה פנים בתורה. שאם עשה תשובה
מתכפר לו. ואם לאו אין מתכפר לו. ר' זבידא אמ'. ר' יסא מקשה.
מיסבר סבר ר' שיום הכיפורים מכפר בלא תשובה. אתא ר' אשיין
ר' יונה ר' בא ר' חייה בשם ר' יוחנן. יום הכיפורים מכפר בלא

תשובה ומיתה ממרקת בלא תשובה. ותני כן. יום מיתה כתשובה.
מאן תניתה. ר'. הדא היא דתנינן תמן. "מיתה ויום הכיפורים
מכפרין עם התשובה" (יומא ה,ה). דלא כר'. שאל ר' מתיה בן חרש

על הרהור הלב]. ר' או'. על כל עבירות שבתורה יום הכיפורים מכפר
חוץ מן הפורק עול והמיפר ברית והמגלה פנים בתורה. אם עשה
15 תשובה מתכפר לו. ואם לאו אינו מתכפר לו. ר' זבידא אמ'. ר' יסא
מקשי. מיסבור סבר ר' שיום הכיפורים מכפר בלא תשובה. ר'
אשיין ר' יונה ר' בא ר' חייה בשם ר' יוחנן. מודה ר' שאין יום
הכיפורים מכפר אלא בתשובה. הא מיתה מכפרת בלא תשובה.
20 תני. יום מיתה כיום תשובה. מאן תניתה. ר'. הווי הדא היא
דתנינן. "מיתה ויום הכיפורים מכפרין עם התשובה" (יומא ה,ה).
דלא כר'. {הל' ח'}. שאל ר' מתיה בן חרש את ר' אלעזר בן עזריה

**והנה מצואר צרמז"ם צהלכות עדות (פ"צ ה"ד) וטו"נ
(פ"צ ה"י) דכל הפסול לעדות אם עשה תשובה
חוזר להכשירו. ומצואר צזה דצתשובה איכא דין צפ"ע
דמועלת על חטא להפקיע סם רשע מהגצרא, כדכתיב
(ירמ' ג כג) שוצו צנים שוצים ארפה משוצתיכם, וכן
מלינו צכמה קראי. ופשוט דלמ"ד יוה"כ מכפר אף
לשאינם שצים (שצועות דף י"ג), או לשיטת הרמז"ם (פ"א
מה' תשובה ה"צ) דשעיר המשתלח מכפר על קלות צלא
תשובה, מי שפסול לעדות אינו חוזר להכשירו אחרי
שעבר עליו יוה"כ. וציאור הדצרים הוא דאף דיוה"כ
ושעיר המשתלח מכפרים, מ"מ כל זמן דלא עשה תשובה
עדיין רשע הוא ופסול לעדות.**

רמב"ם תשובה א'

(א) כל המצוות שבתורה, בין עשה בין לא תעשה, אם עבר אדם על אחת מהן, בין בזדון בין בשגגה, כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא, שנאמר "איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם למעל מעל ביי" ואשמה הנפש היא והתודו את חטאתם אשר עשו" (במדבר ה' ו' ז'), זה וידוי דברים. וידוי זה מצות עשה:

כיצד מתודה, אומר, אנא יי", חטאתי, עויתי, פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך, והרי ניחמתי ובושתי במעשיי, ולעולם איני חוזר לדבר זה. זה הוא עיקרו של וידוי, וכל המרבה להתודות ומאריך בענין זה הרי זה משובח: וכן, בעלי חטאות ואשמות, בעת שמביאין קרבנותיהם על שגגתן או על זדונן, אין מתכפר להם בקרבנם עד שיעשו תשובה ויתודו וידוי דברים, שנאמר "והתודה אשר חטא עליה" (ויקרא ה' ה):

וכן, כל מחויבי מיתות בית דין ומחויבי מלקות, אין מתכפר להם במיתתם או בלקייתם עד שיעשו תשובה ויתודו. וכן, החובל בחבירו או המזיק ממונו, אף על פי ששילם לו מה שהוא חייב לו, אינו מתכפר לו עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם, שנאמר "מכל חטאות האדם" (במדבר ה' ו'):

(ב) שעיר המשתלח, לפי שהוא כפרה לכל ישראל, כהן גדול מתודה עליו על לשון כל ישראל, שנאמר "והתודה עליו את כל עונות בני ישראל" (ויקרא ט"ז כ"א):

שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה, הקלות והחמורות, בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה, בין שהודע לו בין שלא הודע לו, הכל מתכפר בשעיר המשתלח. והוא שעשה תשובה, אבל אם לא עשה תשובה, אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות:

ומה הן הקלות ומה הן החמורות, החמורות הן העבירות שחייבין עליהן מיתות בית דין או כרת. ושבועת שוא ושקר, אף על פי שאין בה כרת, הרי היא מן החמורות. ושאר מצוות לא תעשה ומצוות עשה שאין בהן כרת, הן הקלות:

(ג) בזמן שאין בית המקדש קיים, ואין לנו מזבח כפרה, אין שם אלא תשובה. התשובה מכפרת על כל העבירות. אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה, אין מזכירין לו שם רשעו, שנאמר "ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו" (יחזקאל ל"ג:י"ב). ועצמו של יום הכיפורים מכפר לשבים, שנאמר "כי ביום הזה יכפר עליכם" (ויקרא ט"ז:ל):

(ד) אף על פי שהתשובה מכפרת על הכל, ועצמו של יום הכיפורים מכפר, יש עבירות שהן מתכפרין בשעתן, ויש עבירות שאין מתכפרין אלא לאחר זמן. כיצד, עבר אדם על מצות עשה שאין בה כרת, ועשה תשובה, אינו זז משם עד שמחלין לו מיד, ובאלו נאמר "שובו בנים שובבים" (ארפא) [ארפה] משובותיכם" (ירמיהו ג':כ"ב): עבר על מצות לא תעשה שאין בה כרת ולא מיתות בית דין, ועשה תשובה, תשובה תולה, ויום הכיפורים מכפר, ובאלו נאמר "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני י"י תטהרו" (ויקרא ט"ז:ל):

עבר על כרתות ומיתות בית דין, ועשה תשובה, תשובה ויום הכיפורים תולין, וייסורין הבאין עליו גומרין לו הכפרה. ולעולם אין מתכפר לו כפרה גמורה עד שיבואו עליו ייסורין, ובאלו נאמר "ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם" (תהלים פ"ט:ל"ג):

במה דברים אמורים, בשלא חילל את השם בעת שעבר, אבל המחלל את השם, אף על פי שעשה תשובה, והגיע יום הכיפורים והוא עומד בתשובתו, ובאו עליו ייסורין, אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שימות, אלא תשובה ויום הכיפורים וייסורין שלשתם תולין, ומיתה מכפרת, שנאמר "ונגלה באזני י"י צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו" (ישעיהו כ"ב:י"ד):

רמב"ם תשובה ב'

(א) אי זו היא תשובה גמורה, זה שבא לידו דבר שעבר בו, ואפשר בידו לעשות, ופירש ולא עשה מפני התשובה, לא מיראה ולא מכשולון כוח. כיצד, הרי שבא על אשה בעבירה, ולאחר זמן נתייחד עמה, והוא עומד באהבתו בה, ובכוח גופו, ובמדינה שעבר בה, ופירש ולא עבר, זה הוא בעל תשובה גמורה. הוא ששלמה אומר "וזכור את בוראיך בימי בחורותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ" (קהלת י"ב:א):

ואם לא שב אלא בימי זקנותו, ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה, אף על פי שאינה תשובה מעולה, מועלת היא לו, ובעל תשובה הוא. אפילו עבר כל ימיו, ועשה תשובה ביום מיתתו, ומת בתשובתו, כל עוונותיו נמחלין, שנאמר "עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושב העבים אחר הגשם" (קהלת י"ב:ב), שהוא יום המיתה, מכלל שאם זכר בוראו ושב קודם שימות, נסלח לו:

(ב) ומה היא התשובה, הוא שיעזוב החוטא חטאו, ויסירנו ממחשבתו, ויגמור בליבו שלא יעשה עוד, שנאמר "יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו" (ישעיהו נ"ה:ז):

וכן יתנחם על שעבר, שנאמר "כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך" (ירמיהו ל"א:י"ח), ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, שנאמר "ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידנו, אשר בך ירוחם יתום" (הושע י"ד:ד). וצריך להתודות בשפתיו ולומר ענינות אלו שגמר בליבו:

(ג) כל המתודה בדברים ולא גמר בליבו לעזוב, הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו, שאין הטבילה מועלת עד שישליך השרץ, וכן הוא אומר "ומודה ועוזב ירוחם" (משלי כ"ח:י"ג). וצריך לפרוט את החטא, שנאמר "חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב" (שמות ל"ב:א):

(ד) מדרכי התשובה, להיות השב צועק תמיד לפני י"י בבכי ובתחנונים, ועושה צדקה כפי כוחו, ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו, ומשנה שמו, כלומר שאני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים, ומשנה מעשיו כולם לטובה ולדרך ישרה, וגולה ממקומו, שגלות מכפרת עוון, מפני שגורמת לו להיכנע ולהיות עניו ושפל רוח:

ספר חרדים מצות התשובה פרק ג

תנן במס' אבות רבי אליעזר בן יעקב אומר העושה מצוה אחת קנה לו פרקליט אחד והעובר עבירה אחת קנה לו קטיגור אחד תשובה ומעשים טובים כתרס בפני הפורענות

הקשה הרב רבינו מאיר מטוליטולא ז"ל דהא תניא ד' חלוקי כפרה... הרי ע"כ יסורין אפילו עם תשובה?

ותירץ דהתם בשב מיראה דזדונות נעשו לו כשגגות והכא בשב מאהבה דעונות נעשו לו כזכיות

בית הבחירה (מאירי) מסכת יומא דף פה עמוד ב

... אבל על החמורות כגון כריתות ומיתות בית דין תשובה [תולה] עד שיבוא יום הכפורים ויכפר כלומר שתכלית התשובה נמצאת בו ומ"מ הוא הדין שהתשובה הגמורה מכפרת בכל עת שאין הפרגוד ננעל בפני התשובה אלא שסתם הדברים שהיא נמצאת שלימה יותר בזמן הזה משאר הזמנים: (פ, א) ... ודברים אלו הערה להזהר ולהפליג בתשובה לפי חומר העון ולעולם אין הפרגוד ננעל בפני התשובה הגמורה

הגרי"ד סולובייצ'יק, קודש וחול, בתוך האדם ועולמו עמ' 159-161

התיאור ההילכתי של התשובה מבדיל בין כפרה ובין טהרה. כפרה, חרטה ומחילה דומות למעשה להשקפה האוניברסלית בדבר תמורה שלימה. אין כאן תופעה פסיכולוגית כי אם עניין תיאולוגי נעלה שאינו מבוסס על היגיון. שינוי העבר הוא מעשה הסותר את חוקי הסיבתיות וההסדר בחיי האדם.

אולם ההשקפה ההילכתית על התשובה מכילה עוד יסוד אחד: טהרה. השקפה זו אין עניינה סילוקו של העוון, כי אם ניצולו. רעיון הטהרה הוא לשנות את כוחו המכוון של החטא, את יעדו. בעוד שהחוטא מהסוג הראשון מתאמץ לשכוח את עונו ומבקש מהקב"ה למחוק את החטא, הרי בעל התשובה היהודי רוצה "לזכור" את חטאו - "וחטאתי נגדי תמיד" (תהלים נא, ה). עמל הוא כדי להפוך את החטא למעין קרש-קפיצה להתעלות רוחנית. אין מעשה התשובה דבר על-טבעי, כי אם פסיכולוגי. הוא מבליט חוק מחוקי הסיבתיות הרוחנית: עם שיש כאן סיבה, אין הכרח שהתוצאה תהא שווה בדיוק לסיבה. אין הכרח וצורך שהתוצאה תהא נקבעת מראש. האדם עצמו יכול לקבוע את אופייה של התוצאה ולתת לה כיוון ויעד.

בקשת האלוקים להיות מטופחת אצלו בטהרתה הנעלה. "אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל, לפני מי אתם מיטהרין, מי מטהר אתכם? אביכם שבשמים. שנאמר: וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, ואומר מקוה ישראל הי - מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל" (יומא פה ע"ב).

ביבנה, ביום הכיפורים הראשון שלאחר החורבן, היו ישראל חסרים את בית המקדש ואת כל הטקסים הנחוצים למעשה התשובה, הכפרה. הם היו נבוכים ומרירים, לא יכלו לתאר לעצמם כי ניתן לבצע את כל הפרטים השזורים בתוך עבודת יום הכיפורים - בלי פעילותו של הכהן הגדול, בלעדי שני השעירים, בלי הטקס שנערך בבית קודש הקדשים ובלעדי הווידיים והקרבנות של הציבור. הם לא יכלו לשער כיצד ייתכן

לוותר על כל מעשי ההוד וההדר שהיו חלק בלתי נפרד מעבודת יום הכיפורים. התשובה והכפרה היו משולבות בתודעתם עם הפעולות החיצוניות הטקסיות. הכיצד יוכל היהודי להשיג מאת הקב"ה סליחה ומחילה בלעדי עבודתו של הכהן הגדול? נראה היה כאילו העשן שהיתמר משריפת בית המקדש בישר אף את קץ החזון של התשובה ויום הכיפורים.

ואז קם רבי עקיבא - "המצחק" הנהדר, האופטימיסט המושבע - ואמר: אין כל צורך באבלות ובאין-אונות. אמנם כן, אנו חסרים את בית המקדש וכל השייך לו בנידון מחילת עוונות וסליחת החטאים. אבל נגזלו מאתנו אך ורק הכפרה, החרטה והתשובה, אולם הטהרה בידינו היא. עוד יש לנו אמצעי מרומם העולה על הכפרה. אכן, נשללו הטקסים והקרבנות שהיו כה שייכים לאירוע הפלאי של עקירת העוונות והחטאים על ידי רחמי שמיים וטובו הגדול של הבורא, שרק הם יכלו לשנות את העבר ולפרק את השרשרת הסיבתית. לא נוכל - כך אתם חושבים - להשיג כפרה שלימה ומושלמה כפי שהיו הדברים בהיות הכהן הגדול עומד על מכונו ועבודת יום הכיפורים היתה מביאה את כולנו במגע עם ההשראה האלוקית הנשגבה ונעלה מבינתנו. אולם, אנו היהודים הרי הבאנו לו לאדם מושג נוסף: התשובה. אין מעשה התשובה דבר פלאי, נעלה ובלתי הגיוני. התשובה מצויה בתוך תוכה של הסיבתיות ולא מחוצה לה. יש כאן חידוש של עיקרון סיבתי בחיי הרוח והנפש: הסתירה הנוצרת בדבר שלילי מסוגלת להוליד דבר חיובי - על פי עקרון ההנגדה.